

Zərif harmoniya hissi riyaziyyatçını bəstəkar, yaxud şairlə qohumlaşdırır

Hamlet İsxanlı (İsayev Hamlet Abdulla oğlu) 1 mart 1948-ci ildə anadan olub. Fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor, şair, yazıçı, publisist, tərcüməçi, elm, mədəniyyət və təhsil tarixi üzrə mütəxəssis, ədəbiyyat və dilçilik, tarix və fəlsəfəyə dair çoxsaylı əsərlərin müəllifidir. İsxanlı soyadını o, poetik yaradıcılığında, həmçinin humanitar və sosial elmlər sahəsində yazdığı əsərlərində işlətməmişdir. Onun bütün riyazi əsərləri “İsayev” soyadı ilə çap olunmuşdur. Hazırda o, geniş ictimaiyyət arasında daha çox Hamlet İsxanlı kimi tanınır. Hamlet İsxanlı müxtəlif sahələrdə geniş fəaliyyət göstərmiş və göstərməkdə olan ensiklopedik elm və sənət adamıdır. Riyaziyyatçı, humanitar və sosial elmlərin bir çox sahələrində yazılmış elmi-tədqiqat işlərinin müəllifi, poetik və bədii-publisistik əsərlərin müəllifi, tərcüməçi, redaktor, maarifçi, ictimai xadimdir. Xəzər Universitetinin təsisçisi və rektoru, Xəzər Universitetinin Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri, “Dünya” məktəbinin (ibtidai, ümumi orta, tam orta) təsisçisidir. Hamlet İsxanlının iqtisadiyyatı keçid dövründə olan ölkələrin təhsil sistemində islahatlara dair baxışları, nəzəri və praktik işləri təhsil xadimlərinin, hökumət nümayəndələrinin, siyasətçilərin və ümumiyyətlə, ictimaiyyətin fikir və işinə əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. O, öz fikirlərini açıq ifadə edən gərkəmli alim və ziyalıdır. 1920-ci illərin sonu və 1930-cu ildə Gürcüstan və Ermənistanda Sovet hakimiyyətinə qarşı üsyana başçılıq etmiş məşhur Qaçaq İsxanın nəvəsidir.

– Hamlet müəllim, universitet yaratmaq təşəbbüsü hardan yarandı?

– Yəqin ki, bu mənim bütün zamanlarda tələbə, şagird kimi qalmağımdan və hər zaman öyrənməyə can atmağımdan irəli gəlir. Dünyada o qədər gözəl şeylər var ki, elmdə, sənətdə, həyatda, ... həmişə onları anlamağa, öyrənməyə və onun vasitəsilə bir az da xoşbəxt olmağa çalışmalısınız insan. Mən hələ sovet dönəmində tez-tez xaricə səfər edirdim. Riyaziyyatçı kimi Kanada, Amerika, İngiltərə, Almaniya və digər ölkələrdə olur, mühazirə oxuyur, konfranslarda çıxış edirdim. Eyni zamanda dünyanın məşhur universitetlərinə gedirdim və onların fəaliyyəti ilə çox maraqlanırdım. Mən özüm məşhur Moskva Dövlət Universitetində oxumuşam, orada aspiranturanı bitirib elmlər namizədi (PhD) adı almışam. Sonra orada elmi işçi kimi də çalışmışam. Getdiyim universitetləri öz universitetlərimizlə müqayisə edər, “bizdə də belə universitetlər olsaydı nə gözəl olardı” – deyər düşünürdüm. Vətənə gələndə xarici səfərlərim haqda bəzən televiziya müsahibə alırdılar. Gördüklərim haqda danışırıdım, qəzetlərdə də özüm yazı yazırdım. O vaxtkı “Коммунист” və “Бакинский рабочий” qəzetlərində. Təhsil sistemindəki böhrandan və donuqluqdan yazırdım. Qeyd edirdim ki, irəliyə gediş yoxdur, axtarış yoxdur, dinamika yoxdur. Tədris planları dəyişmir, dünyada gedən dəyişikliklərlə ayaqlaşma bilmirik. Ona görə də, təhsil sistemimizdə ciddi surətdə islahatlar etmək lazımdır. Belə sistemdə islahat aparmaq uzun işdir. Yeni təhsil ocaqları da yaratmaq olar ki, onlar sıfırdan başlayıb, yeni ideyalar həyata keçirə bilərlər. Bir gün o zamankı baş nazir Həsən Həsənov məni çağırdı; dedi ki, mən bu yaxınlarda biznes konqres keçirmişdim, xarici professorlar da var idi, bizimkilər də. Mən gördüm ki, iki müxtəlif dünyanın adamlarıdır bunlar. Bir-birlərini anlamırlar. Və başa düşdüm ki, biz yeni mütəxəssislər yetişdirməliyik. Sənin fikirlərin, düşüncələrin məni çox tutdu. Ona görə də dəvət etdim ki, bu məsələni müzakirə edək. Sonra da belə bir fikir yarandı ki, kiçik bir ali məktəb yaratmaq çox yaxşı olardı. Mən də dedim ki, dövlət yaratsın, məmnuniyyətlə kömək edərim. Dedi: dövlətmi var? Dövlətdə lazım olan pul vəsaiti yoxdur, biz icazə verək, sən yarat. Dedim, axı mən elm adamıyam, aliməm, gərək böyük iş adamları dayaq olsun, ya da dövlət qurumları. Cavab verdi ki, bizim dövlətimiz pis vəziyyətdədir, iş adamımız da yoxdur. Sən bu

işə yavaş-yavaş başla. Universitet yaranmasının kiçik tarixi belə başladı. 1990-cı il dekabr ayının 20-də Nazirlər Kabinetinin qərarı çıxdı ki, yeni, özü özünü təmin edən (özəl sözü yox idi o zaman) universitet yaradılmalıdır, təhsil dili ingilis dili olacaq, yeni məzmun, yeni forma gətirilməlidir. 1991-ci il mart ayının 18-də Nazirlər Kabinetinin qərarı çıxdı. Yeni yaradılacaq ali məktəbin adı da belə oldu: “İngilis dilli Azərbaycan Universiteti”. Mən Amerikada, Kanadada, Avropada, Türkiyədə və digər yerlərdə olan dostlarıma xəbər göndərdim ki, belə bir iş qurmalı olduq və mən sizdən hər cür kömək istəyəcəm. Birinci il hazırlıq sinfinə 20 tələbə, 7 nəfər də müəllim götürdük. Sonralar mən bu barədə, yəni Xəzər Universitetinin yaradılması haqda kitab yazdım. Adı “Xəzərin sorağında” idi. Bu kitab həm Azərbaycan, həm rus, həm də ingilis dillərində çıxıb.

– Həm Xəzər Universitetinin rektoru, həm riyaziyyatçı, həm tərcüməçi bunları necə çatdırırsınız?

– Bunda təəccüblü heç nə yoxdur. Dediym kimi mən həmişə şagirdəm, həmişə öyrənirəm və öyrənməkdən həzz alıram. Öyrənmək kifayət eləmir, hərdən adam yazır da. Gərək fikirlərini bölüşsən, həm elmi cəhətdən, həm sənət baxımından. Mənim sənətim düşünməkdir. Bu işləri düşüncənin nəticəsi olaraq görürəm. Uşaq vaxtımdan bir çox işlərlə paralel məşğul olmuşam. Dərslərimin hamısını yaxşı oxuyurdum. Oxuduqca başa düşürdüm ki, məsələn, coğrafiya da ləzzətli idi, kimya da, fizika da, riyaziyyat da. Bunlar fərqli olsalar da, bir-birinə aidiyyəti olmasa da mənim xoşuma gəlirdi oxumaq. Dünyaya müxtəlif bucaq altında baxmaq gözəl bir şeydir. Həm də sanki sən birindən o birinə keçəndə istirahət edirsən. Məşğələnin yönünü dəyişirsən, yorulmursan və ləzzət alırsan. – 20 tələbə ilə başladınız, bəs bu gün durum necədir? – Bu gün Xəzər Universiteti bütün dünyada tanınır və hörmətlə adı çəkilir. Mənim gözlədiyimdən də, açıq deyim, yaxşı tanınır. Universitetin İngiltərədə, Fransada, ya Amerikada tanınması çətin bir işdir. Çünki dünya elminin mərkəzi böyük dövlətlərdir. Hətta Türkiyədə universitetin yaxşı tanınması ağır işdir. Azərbaycan kimi gənc və nisbətən kiçik bir ölkəni dünyada az tanıyırlar, deməli, burdakı universiteti dünyada tanımaq sadə bir iş deyil. Bu gün Xəzər Universitetinin dünyanın müxtəlif yerlərində 250-dən çox tərəfdaşları var. Onlarla birlikdə iş görürük. Dünyanın bütün nöqtələrindən bizə professorlar gəlir, professorlar göndəririk, tələbələr gəlir, tələbələr göndəririk. Xəzər Universitetinin əsasında belə bir ideya qoyulmuşdu. Əsas ali məktəbin həcmi deyil, say deyil, əsas keyfiyyətdir, əsas orijinallıqdır. Xəzər Universiteti bura maraqlı dünya təcrübələrini gətirdi, tədrisin böyük hissəsini ingilis dilində apardı ki, bizim gənclər də Harvardda, Oksfordda oxunulan kitabları oxuya bilsinlər. Xaricdən gələn müəllim onlara dərs deyə bilsin, tələbələrimizi istənilən vaxtda xaricə göndərə bilək. İngilis dili dünya dili olaraq həm elm dilidi, həm biznes dilidi, həm ünsiyyət dilidi. Bu uğurla həyata keçirildi. Sonra biz məqsəd qoyduq ki, bu elm və təhsil ocağı həm də bir mədəniyyət ocağı olmalıdır. Çünki mədəniyyət ocağı olmayanda bu cəlbədicidir, gözəllikdir insanları bir-biriylə bağlı edir. Ona görə Xəzər Universiteti musiqiyə, incəsənətə çox fikir verən bir təhsil ocağıdır. Buranın rəqs qrupu, muğam dərsi, vokal dərsləri, xalçaçılıq, xor və digər qrupları var. Bu yaxınlarda biz kamera orkestri yaratdıq. Bütün bunların nəticəsində Xəzər Universiteti həm elm, təhsil, həm incəsənət-musiqi, beynəlxalq əlaqələr, ... baxımından dünya universitetləri sırasına daxil oldu.

– Bəs universiteti “Xəzər” adlandırmaq hardan gəldi ağılnıza?

– O vaxt Baş nazirin təklifi ilə "İngilisdilli Azərbaycan Universiteti" adını qəbul etdik, amma sonra mən elmi şuranın ilk iclaslarının birində təklif elədim ki, universitetin adı “Xəzər” olsun,

çünkü Xəzər Azərbaycan mədəniyyətində, düşüncəsində ciddi bir yer tutan tarixi, coğrafi, mədəni anlayışdır. Qədim Xəzər xaqanlığı olub, hansı ki, dənizə də onun adını veriblər. Xəzər bizə quru torpaqdan az fayda vermir. Bu dəniz bizə neft verir, qaz verir, balıq verir və s. Üstəlik də dünyada universitetə dəniz adı vermək ənənəsi var, məsələn, Türkiyəyə baxaq: Mar mara Universiteti, Ak Deniz Universiteti, Kara Deniz Universiteti, Ege Universiteti. Mən də istədim ki, ad Azərbaycana bağlı olsun. Ona görə “Xəzər” adlandırdıq. – Sizin üçün əlçatmaz olan nə olub? – Mən dünyada böyük universitetlər nədir, onu bilirəm. Özüm də elm tarixiylə məşğul oluram, tədqiqat aparıram. Qədim dövrdə Yunanıstandan başlamış sonra İslam dövründəki böyük məşhur mədrəsələr, Avropadakı, Amerikadakı məşhur universitetlərin tarixini öyrənmişəm. Məşhur universitetlərin əksəriyyətini bilirəm, gözümlə görmüşəm, şəxsən fəaliyyət göstərmişəm. Möhtəşəm universitetlər var dünyada. Elə universitetlər var ki, onların fəaliyyətləri dünyamıza bəzi böyük ölkələrdən daha çox fayda verir. Dünyanı dəyişdirən universitetlər var. Dünyanı zəka dəyişdirir, elm dəyişdirir, texnologiya dəyişdirir. Onları istehsal edən isə müəyyən mənada universitetlərdir. Universitet bir bilik fabrikidir. Və mən Azərbaycandakı universitetlərin də o cür olmasını istəyirəm. Bunu etmək çox çətindir, onun üçün elmin səviyyəsi çox yüksək səviyyəyə gəlməlidir. Dünyanın qabaqcıl universitetlərindən biri olmağa çalışırıq. Bu arzumdur və bu yolla gedirik. Mənim düşüncələrimdə çox yazılar var. Bəlkə bu gün üzərində çalışdığım 10-a yaxın kitabın böyük bir hissəsi tamamlanmaq üzrədir.. Mən istəyirəm ki, onları yaxın zamanlarda tamamlayım. Böyük işlər heç vaxt bitmir. Bizim bu gün bu texnoloji şəraitdə yaşamağımız elmə görədir. Bu gün əlimizdə gözəl imkanlar var, bu gün dünyanın istənilən ölkəsinə təyyarəylə uçuruq, peyk buraxırıq. Bunlar elmin nəticəsidir. Elm çox maraqlıdır. Həm də elmin nə olduğunu anlatmaq vəzifəsi də durur qarşımızda. Məsələn, tarix kitabını götürəndə əksəriyyəti savaşı yazırlar – bu, bununla vuruşdu, o, onunla vuruşdu. Amma tarix kitabını yazanda gərək elm və mədəniyyət mərkəzdə dursun. Makedoniyalı İskəndərdən danışdıgınızdan xeyli artıq gərək Aristoteldən danışsınız, Arximeddən danışsınız. Mən özüm doktoranturada fəlsəfə və elm tarixindən dərs deyirəm. Elm haqqında danışanda gərək onun içinə girəsən və elə danışasan ki, sənə qulaq asan onu başa düşsün, darıxdırıcı olmasın, maraqlı olsun. Bu çətin bir işdi. Birinci sən gərək özün danışdıqlarını əla biləsən, özün gərək ləzzət ala biləsən bir də imkanın dairəsində danışa biləsən. Elmin bütün vacib sahəsindən danışmaq lazımdır. Atom bombası necə yarandı mən onları danışacam amma mən o hissələrdən başladım ki, onları hətta elmi ictimaiyyət çox az bilir. İbn Sina, məsəlçün, bəşəriyyətin yetirdiyi ən böyük şəxsiyyətlərdən biridi. İnsanlar nə bilirlər bu gün İbn Sina haqqında? Demək olar heç nə! Lətifələr, rəvayətlər eşidiblər, ya da heç eşitməyiblər. Onun yaradıcılığı, elmə və fəlsəfəyə verdiyi töhfələr haqqında indi heç kim heç nə bilmir. Qədim Dünya Misir, Babil və Yunan mədəniyyətlərinin üstündə qurulub. Bir də islam dövründən danışmaq istəyirəm. Biz o mədəniyyətin içində yetişmişik. Bu halda biz özümüzü öyrənirik. Ümumiyyətlə, biz dünəni öyrənmədikcə bu günü başa düşə bilmərik. Bizim kimliyimizi, dünənimizi, bugünümüzü sabahımızı bilən və öyrədən tariximizdir. Geniş mənada tarixi - elm və mədəniyyət tarixini, fəlsəfə və texnologiya tarixlərini nəzərdə tuturam. Ona görə də sirli görünən, açılmamış görünən səhifələri bilmək lazımdır. Bu əlçatmazdır, amma bu yolla gedirik.

– Sizin çoxsaxəli fəaliyyətiniz bir-birinə mane olmurki?

– Qəti surətdə. Dediym kimi, bir var sən bir işi faydasına görə seçirsən, bir də var o iş içindən gələn bir işdi. Sən o işi özün üçün görmək istəyirsən. Yəni mənim görmək istədiyim işlər yaradıcı işlərdir. Mən bir sahəni öyrənəndə o nöqtəyə qədər gəlirəm ki, qarşıma suallar qoyum

və o suallara cavab axtarım. Görəndə ki o sualların cavabı yoxdu, mən özüm o sahəyə girişməli olub cavab axtarıram. Artıq öyrəndiyim o sahəyə doğru irəliləyir, orada fəaliyyət göstərməyə başlayıram. Dünyada da yaradıcılıq ideyasından güclü həzz yoxdur. Təbii ki, dünyada insanlar arasında sevgi bağları var. Sevgi gözəldi, insanı dəli də edir, ağıllı da. Amma mən düşünürəm ki, ondan da daha artıq bir eşq var, o da yaradıcılıq ehtirasıdır. Elm məbədi heç vaxt boş qalmayacaq. Yəni insanın yaradıcı qabiliyyəti düzgün işlədikcə öyrənmək, kəşf etmək istəyirsən, burdakı həzz heç nə ilə əvəz olunmur.

– Dövlətimizin “Xəzər”ə münasibəti necədir?

– Bu universitet özəldir, amma dövlətin rəsmi qərarı ilə yaranıb. Bu böyük bir dəstək idi. Amma elə o ilkin qərardan sonra qısqançlıqlar, badalaqlar da olub. Dövlətimiz özü çox gəncdir. Bizim dövlət Xəzər Universitetindən cavandır. Dövlət özü də dəyişir. Məsələn, indi qat-qat bizə rahatdır, nəinki 10-15 il əvvəl. İndi artıq dövlət özü bəzən bizə deyir ki, nəyəsə ehtiyacınız varmı? Biz indi dövlətdən sifarişlər alırıq. Dövlət bizə müəllimlər göndərir ki, biz onların təlimlərini keçək, yaxşı tələbələrimizin təhsil haqqını ödəyir və s.

– Ümumiyyətlə, xaricdən sadaladığınız universitetlərdən sizi dərs demək üçün dəvət ediblər?

– Əslində çox çağırırlar məni xaricdən. Amma mən o bütün dəvətlərə getsəm gərək onda 1-2 ay Azərbaycanda olam. Biz ünsiyyətə çox önəm veririk. İndi internet, telefon vasitəsilə rahat əlaqə yaradıb, iş həll etmək olar. Amma elə işlər olur ki, mütləq getməlisən. Bu yaxınlarda mən Niderlanddaydım. Yaxınlarda Türkiyəyə gedəcəyəm, arxasından Koreyaya.

– Özünüzün tamlığını ədəbiyyatda tapırsınız, yoxsa riyaziyyatda?

– Riyaziyyat əslində poeziyadır. Poeziyanı hamı başa düşür, şerə hamı qulaq asır. Amma riyaziyyatın poeziyası dəhşətli dərəcədə gözəldir, dərinir və... çətindir. Hər fənn gözəldir, onların hərəsi bir həqiqət axtarır. Siz deyə bilməzsiniz bu, ya o biri gözəldir. İki övladı necə fərqləndirə bilərsiniz, deyə bilərsinizmi, birini daha çox sevirəm, o birini yox? Hətta bu uşaqların xasiyyətləri çox fərqli olsa belə. Fənlər də belədir. Elmlər, məsələn, tarix, ədəbiyyat, riyaziyyat - bunlar fərqli olsalar da, bir-birini tamamlayırlar.

– Bəlkə sonda şeirlərinizdən birini söyləyə- siniz... – Riyaziyyatla başladığ, ədəbiyyatla bitirək.

Bir dəfə İstanbulda gəmiylə gedirdim. Boğazda gördüm bir balaca quş suyun üstündə qalıb. Dedim niyə o suyun üstündə qalıb, niyə uçmur? Bu su dalğalıdı, dalğanın qoynunda necə durub? Sonra baxdım gördüm ki, bir qanadı qırılıbdır. O anda kiçik bir şeir yazdım:

İstanbul – Boğaziçi tüğyan edir dalğalar,

Dayan bir az, gəmiçi, dənizdə bir quş ağlar.

Qırılmışdır qanadı qalıb suyun üzündə,

İşlər yaman fənadır, qəm oxunur gözündə.

Güvəndiyi göy sular o quşa qənim oldu,

Nisgil dolu duyğular, ağrılar mənim oldu.

Bu şeir haqqında hörmətli filosof və ədəbiyyatçılar məqalələr yazıblar. Kiçik bir şeirdir. Mən həmin anda içimdən gələni yazdım...

– Çox sağ olun, Hamlet müəllim, sonda sizdən daha birneçə söz istəyirik... – Həyatda insan yaşayışının əsas məqsədi xoşbəxt olmaqdır. Bunu filosoflar çox deyiblər. Bəs xoşbəxt olmaq üçün nə etmək lazımdır?

-- Xoşbəxtliyi hərə bir cür görür, bəziləri var-dövlətdə, bəziləri gücdə. Mən isə xoşbəxtliyi intellektual həzzdə görürəm. Zəka macərasında görürəm onu. İnsan sanki cığırqlarla naməlum yerlərə gedir, oradakı heyrətamiz gözəllikləri görür. Sehrli pərdəni azacıq aralayıb, təbiətin sirlərinə baxa bilir. Uşaqlığımızdan və ömrü boyu biz nəsə axtarıyıqsa, nə isə öyrənmək istəyırıksə, öyrənib fikrə dalırıqsa və bundan həzz alıb yenə o yola davam eləyırıksə, bu, xoşbəxtlikdir. Mən bu cür xoş- bəxtlik arzulayıram sizin jurnalın oxucularına. Bu insanı həm də gənc saxlayır, ona böyük ruh verir, gözünə parıltı gətirir, sabahına işıq saçır.

Eşq oddur, möcüzədir,

qəlbimizdə közərir.

Eşq yanağa hərərət,

gözə parlaqlıq verir.

Mən burada yaradıcı eşqi nəzərdə tuturam.

– Belə çıxır ki, xoşbəxt olduğunuz üçün belə gənc qalmısınız...

– Mütləq xoşbəxtlik deyilən bir şey yoxdur, mən bir yol gedirəm, bu yolda heç kimə mane olmuram. Çalışıram ki, heç kimdən heç nə xahiş etməyim. Özüm bildiyim kimi yaşayım. Heç kim mənə əmr eləməsin. Rahat olum. İmkanım və qabiliyyətim dairəsində kömək edim. Sevdiyim işlərlə məşğul olmaq istəmişəm. Bu işləri sevənlərlə dost, həmkar olmaq istəmişəm. Sanki yoluma davam etməkdəyəm. – Maraqlı müsahibə üçün təşəkkür edirəm.

Gülşən Behbud "Atilla" jurnalı, № 6, 2014